

VOJNA ZA SLOVENIJO NA ILIRSKOBISTRIŠKEM

Tomo ŠAJN

Primorske novice, SI-6000 Koper, Ulica OF 12

e-mail: tomo@prim-nov.si

IZVLEČEK

V pričujočem prispevku poskušam na konkretnem primeru in osebni izkušnji predstaviti vojna dogajanja junija in tudi julija 1991 na območju občine Ilirska Bistrica. Po drugi strani pa bi želel opozoriti na probleme in težave, ki so se pokazale ob zbiranju gradiva in osebnih pričevanj, ki sem jih pripravljaj za objavo v knjigi 'Dan prej'. Območje ilirskobistriške občine je bilo predvsem zaradi geografske lege in s tem povezanih dogodkov specifično, zato mu bom v prispevku posvetil nekaj več pozornosti.

Ključne besede: vojna za Slovenijo, Slovenija, Ilirska Bistrica, JLA, Teritorialna obramba, vojaške akcije, 1991

LA GUERRA PER LA SLOVENIA SUL TERRITORIO DI ILIRSKA BISTRICA

SINTESI

Nel seguente contributo cerco di presentare, sull'esempio concreto e sull'esperienza personale, gli avvenimenti di guerra, successi in giugno e anche in luglio del 1991 sul territorio del comune di Ilirska Bistrica. D'altro canto vorrei richiamare l'attenzione sui problemi e sulle difficoltà, sorte nel raccogliere il materiale e le testimonianze personali, che preparavo per la pubblicazione del libro "Il giorno prima". Il territorio del comune di Ilirska Bistrica è stato strategicamente rilevante soprattutto a causa della posizione geografica e in seguito agli avvenimenti ad essa collegati, perciò nell'intervento mi occuperò più dettagliatamente di quanto sopra.

Parole chiave: guerra per la Slovenia, Slovenia, Ilirska Bistrica, Armata Popolare Slovena, Difesa Territoriale, operazioni militari, 1991

V sredo, 26. junija 1991, je bil lep sončen dan. Okrog 12. ure sem srečal znanca, ki se je vračal iz Ljubljane in v Pivki naletel na tankovsko kolono, ki je povzročila precejšnjo prometno zmedo. V tistih nekoliko napetih dneh premiki jugoslovanske vojske niso bili nič nenavadnega, zato si njegove pripovedi nisem preveč gnal k srcu. Toda čez dobro uro me je v dopisništvo Primorskih novic in Radia Koper poklical nekdo iz avtoprevoznškega podjetja Transport, ki ima sedež nasproti tankovski vojašnici Trnovo, na zahodnem obrobju Ilirske Bistrice. Precej razburjen mi je hitel pripovedovati, da sta iz vojašnice pravkar krenili dve koloni oklopnih vozil, tankov in samohodk. Ena na levo, v smeri proti Ribnici, druga pa na desno, proti središču mesta in naprej po cesti za Podgrad. Ker sta to dve različni smeri, sem se po kratkem premisleku odločil za cesto proti Ribnici, sedel v avto in se s fotografskim aparatom odpravil v lov za oklepniki JA. V kraju Bitnja sem običal za kolono osebnih in tovornih vozil. Miličnikom, ki so urejali promet, sem poskušal dopovedati, da sem novinar in da bi moral dohiteti tanke. Ker pa me niso poznali in ker s seboj nisem imel novinarske izkaznice, sem se odpeljal nazaj v Ilirsko Bistrico. Na občinskem štabu TO so mi povedali, da spremljajo premikanje obeh kolon, vendar ne bodo ukrepali. Povedali so mi tudi, koliko vozil je v vsaki. Oborožen s temi osnovnimi podatki sem se okrog 14.30 prvič oglasil v program Radia Koper, in tako se je začela moja, novinarska vojna za Slovenijo.

Ko sem se torej pred dobrimi desetimi leti novinarsko "spoprijel" z jugoslovansko armado, nisem niti slutil, da bom kdaj o teh dogodkih pisal prispevke, ki bodo nekoč objavljeni celo v knjigi. Še dosti manj pa sem slutil, da bom o svojih spominih in izkušnjah iz časa vojne za Slovenijo na območju občine Ilirska Bistrica kdaj pripovedoval udeležencem kakšne mednarodne znanstvene konference. Moj prispevek seveda ni znanstveni referat, opremljen z vsem potrebnim znanstvenim aparatom, saj ne temelji na virih, ampak na novinarskih zapisih in osebnih spominih.

Zakaj smo se iz obsežne knjige Dan prej odločili za prikaz dogajanja na Bistriškem, in ne kje drugje? Predvsem zato, ker je območje ilirskobistriške občine zaradi svoje zemljepisne lege specifično, saj leži nekako na pol poti med Reko in Trstom oziroma državno mejo med Slovenijo (tedaj mednarodnopravno še Jugoslavijo) in Italijo. Bolj ali manj znano je dejstvo, da je le manjši del slovenskega ozemlja v vojaškem smislu sodil pod pristojnost Reškega korpusa s sedežem na Reki. Torej, poveljstva, ki je imelo sedež v sosednji republiki oziroma po razglasitvi slovenske neodvisnosti že v sosednji državi. Gre za ozemlje med današnjo slovensko-hrvaško državno mejo od Sečovelj prek Čičarije do snežniških gozdov na eni strani ter do slovensko-italijanske meje med mejnima prehodoma Gorjansko na Krasu in Lazaret v slovenski Istri na drugi strani. Na vsem tem obsežnem ozemlju je bila edina velika vojašnica in garnizija JA v Ilirski Bistrici, v okviru katere je bila tudi tankovska enota. Ob meji z Italijo pa so bile le manjše obmejne vojaške enote, tako imenovani graničarji. In če vemo, da je bil cilj JLA izpolniti ukaz tedanjega

jugoslovanskega zveznega izvršnega sveta in zasesti mednarodne mejne prehode – v našem primeru z Italijo – potem je tudi vojaško nevedščemu človeku jasno, kakšen pomen je imela garnizija JA v Ilirski Bistrici. Poveljnik Reškega korpusa, general-major Marjan Čad, po rodu Slovenec, sicer pa povsem jugoslovansko usmerjen vojaški starešina, je očitno prehitel povelje tedanjega zveznega premiera Anteja Markovića in se odločil, da s svojimi enotami zasede mejne prehode z Italijo "dan prej", ne pa 27. junija, ko se je – še vedno – uradno začela agresija na Slovenijo. General Čad je ob peti obletnici vojne za Slovenijo v pogovoru, ki ga je za Radio Koper z njim opravil urednik Leon Horvatič, zatrdil, da se je odločil za akcijo dan prej, ker je hotel preprečiti nevšečnosti in morebiten hujši odpor tedanje slovenske TO, če bi njegove enote krenile proti italijanski meji 27. junija.

Ta kratki vložek je bil potreben za razumevanje tedanjih razmer, saj je nesporno dejstvo, da sta v sredo, 26. junija 1991, ob 13.10 krenili iz Ilirske Bistrice proti meji z Italijo dve oklepni koloni JLA. O tem imamo pisno poročilo tedanje UNZ, danes PU Postojna. To poročilo je gotovo zelo zanesljiv vir, saj so ga sestavljali miličniki in njihovi sodelavci na terenu. V tisti koloni, ki je prek Ribnice, Vremske doline, Divače in Lokve odpeljala proti mejnemu prehodu Lipica, je bilo šest tankov in nekaj malih vojaških tovornjakov, v koloni, ki je odšla prek Podgrada in Kozine na mejni prehod Krvavi Potok, pa sedem tankov in šest raketnih transporterjev z raketnima rampama, vendar brez raket. Zraven je bilo še nekaj drugih bojnih vozil. Prva kolona je bolj ali manj neovirano prevozila ozemlje bistriške občine, drugo pa so poskušali ovirati predvsem s tovornjaki Cestnega podjetja Koper in z nekaterimi delovnimi stroji. Te akcije je že usmerjala milica, vendar je oklepna kolona JA ovire v Podgradu, kjer so, mimogrede povedano, izbruhnile napetosti med pripadniki JA in domačini, kmalu razbila in se napotila proti meji.

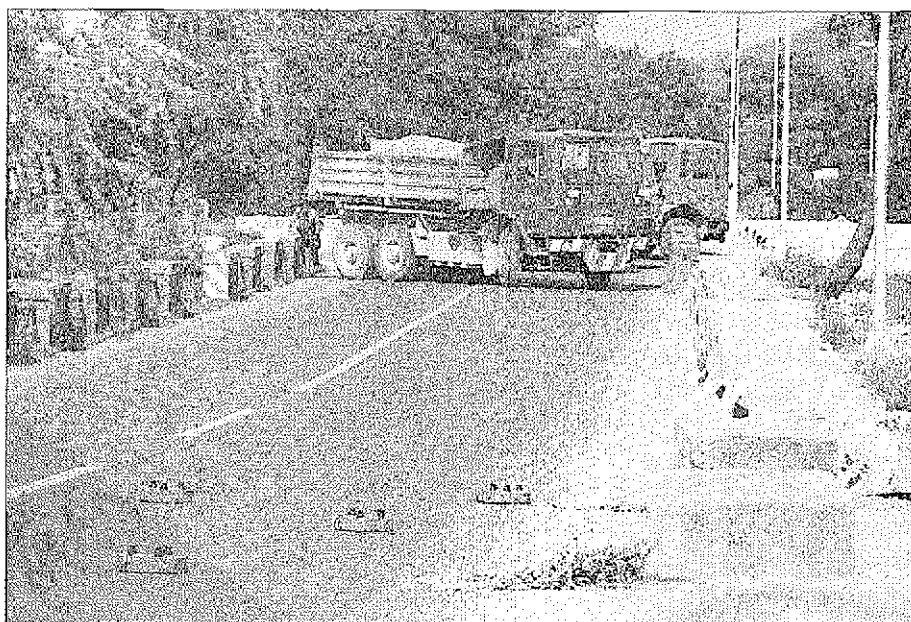
V sredo, 26. junija, popoldne sta torej dve oklepni koloni JA zapustili območje ilirskobistriške občine in do večera že zasedli nekaj mejnih prehodov z Italijo. Zvečer pa je bila na Hribu svobode v Ilirski Bistrici, tako kot marsikje po Sloveniji, slovesnost ob razglasitvi samostojne slovenske države, tedanji predsednik občinske skupščine Stanislav Prosen pa je posadil lipo, simbol slovenstva.

Po prespani noči na 27. junij se je začelo zares. Ilirska Bistrica je bila v dopoldanskih urah prometno odrezana od sveta, saj so se na vseh najpomembnejših cestah pojavile zapore, ki so jih opravili predvsem tovornjaki cisterne že omenjenega podjetja Transport, delovni stroji in drugi tovornjaki. Najpomembnejši sta bili barijadi na dveh mostovih čez reko Reko, pri vasi Koseze na cesti Ilirska Bistrica–Reka in pri vasi Rečica na cesti proti Podgradu in Kozini. Ovire so bile tudi na drugih izhodih iz mesta, tako da je bila garnizija JA odrezana od svojih enot na meji z Italijo in korpusnega poveljstva na Reki. Začela se je psihološka vojna, ki bi se lahko kaj kmalu spremenila v oborožen spopad. Na obvozni cesti, ki pelje prek bistriškega primestnega naselja Žabovica (Podgrajska ulica) in se pri vasi Dolnji Zemon priključuje

magistralni cesti za Reko, je TO postavila avtocisterno z 20.000 litri goriva ter zagrozila oficirjem JA, da jo bo razstrelila, če jo bodo poskušali odstraniti. Iz oči v oči so si stali pripadniki TO, ki jih je vodil pokojni častnik Jadran Mršnik, in zelo prestrašeni mladeniči v uniformah JA s svojimi poveljniki, ki jih je množica prebivalcev tega dela mesta zmerjala in jih podila domov. Po nekaj urah napetosti je JA popustila in se z dvigalom vred vrnila v bližnjo vojašnico.

Verjetno z namenom prestrašiti Bistričane, ki so se nenavadno množično zbirali po mestu, je JA na križišče pri Mikozi na južnem izhodu iz mesta postavila tank s posadko. V dopoldanskih urah me je znanec, ki je delal v Ruplji čez hrvaško mejo, obvestil, da enote JA odstranjujejo bivalne zabojske, ki jih je Slovenija postavila na mejni točki pri vasi Jelšane. S terenskim vozilom enega od naključnih sodelavcev (tedaj so bili ljudje neverjetno pripravljeni sodelovati in pomagati) sva se prebila mimo cestne zapore do mejne kontrolne točke, ki so jo miličniki postavili dan prej, 26. junija. Ko sem hotel fotografirati nakladanje zabojskov na tankovske prikolice, sta priskočila dva pripadnika JA in me z naperjenim orožjem ostro zavrnila. Nič ni pomagala niti rdeča novinarska izkaznica Zveze novinarjev Jugoslavije, s katero sem mahal. Izpod zaščitnih jopičev sem videl njune oficirske čine, čeladi pa sta imela potisnjeni na oči, verjetno, da ju ne bi prepoznal, saj sta bila očitno iz bistriške vojašnice (mimogrede povedano: žal mi je, da nisem fotografiral, ampak priznati moram, da me je bilo strah pred naperjenim orožjem oficirjev JA). Ko je pozneje država Slovenija generalu Čadu dokazovala njegovo izdajalsko dejavnost v času junjske vojne, mu je kot glavni očitek naprtila odtujitev slovenske lastnine (zabojskov na mejni točki Jelšane), ki jo je dal odpeljati na Reko.

S tem napetost v Ilirski Bistrici še ni bilo konec. Okrog poldneva je enota JA obkolila postajo milice v neposredni bližini vojašnice. Na srečo je prevladal razum in so se vojaki vrnili v vojašnico, ne da bi uporabili orožje. Vojni dogodki na Bistriškem pa so dosegli vrhunec 27. junija zvečer, ko se je pri vasi Koseze, le slab kilometer od Ilirske Bistrice, vnel resen spopad med posebnima enotama TO na eni ter pripadniki JA na drugi strani. Nekakšen uvod v spopad je bil poskus JA, da bi zajela občinski štab TO, ki je bil zbran v občinski hiši. Vojaki so bili razporejeni v bližnjem parku, vendar jih je odkril neki mimoidoči in obvestil štab, ki se je lahko pravočasno umaknil. Pri Kosezah je torej izbruhnil oborožen spopad, ki ga je tedanji poveljnik OŠ TO Mitja Derenčin pojasnil z poskusom zajetja generala Čada. Pozneje se je pokazalo, da je imel Derenčin napačne podatke, saj generala tedaj ni bilo v Ilirski Bistrici. Spopad je bil oster in za marsikaterega od udeležencev huda psihična preizkušnja. Ranjeni so bili na obeh straneh. Na naši strani poleg častnika TO Derenčina tudi vojak Robert Dovgan. Nekaj ranjenih je bilo tudi med pripadniki JA, vendar nisem nikoli izvedel natančnih števil.

Barikada (Foto: Arhiv Primorskih novic)
Barricades (Photo: Primorske novice archives)

Vsi opisani dogodki so v vrste JA vnesli velik nemir in živčnost, saj jim je medtem Komunala zaprla vodo, elektro podjetje pa odklopilo elektriko. Živčnost je bila tolikšna, da je vojaška policija po spopadu pri Kosezah skoraj nasilno pripeljala v vojašnico tedanjega predsednika občinske skupščine Staneta Prosenca. Poiskali so tudi vodjo elektro izpostave Romana Koprivo. Po dolgotrajnih pogajanjih so sklenili, da bodo barikade odstranjene, JA pa je obljubila, da ne bo vojaško posredovala in ne bo uresničila groženj o razstrelitvi transformatorske postaje in še nekaterih vitalnih objektov. V poznejših analizah smo lahko ugotovili, da so tedaj trezne glave preprečile morebiti celo katastrofo. Poleg predsednika občine Prosenca je treba omeniti še tedanjega komandirja bistrške postaje milice Franca Kovača, ki je znal umirjati strasti tudi med svojimi pripadniki, ter ne nazadnje poveljnika garnizije JA polkovnika Vlada Hodalja, po narodnosti Hrvata. Ta je sicer imel ob sebi tako imenovane jastrebe, vendar je deloval v prid dogovora. Pozneje so ga naše posebne skupine prepeljale na Hrvaško, ker je dezertiral iz JA. Med vojno na Hrvaškem je bil častnik hrvaške vojske.

Vse zapisano je pogubno vplivalo na razpoloženje in morale pripadnikov JA v bistrški in trnovski vojašnici. Kmalu so začeli bežati, tudi čez zid, civilni mojstri, od katerih je bilo odvisno delovanje tehničnih naprav. Pozneje se je izkazalo, da so imeli

v vojašnici zelo kakovostne agregate, s katerimi bi lahko nadomestili izpad elektrike iz javnega omrežja, vendar niso imeli človeka, ki bi jih znal pognati, saj so vsi civilni mojstri pobegnili. Čez zid vojašnice pa so začeli bežati tudi vojaki, ki so jih občani na skrivaj prepeljali na občinski oddelek za obrambo. Tu so jih preoblekli in jih s pomočjo prostovoljcev vozili na železniške postaje zunaj Ilirske Bistrice.

Vojni dogodki na Bistriškem, ki so kulminirali v prvih dneh, so dobili nenavaden epilog. Po odstranitvi zabožnikov na mejni točki, kjer danes stoji mednarodni mejni prehod Jelšane, so enote generala Čada pripeljale na prostor današnjega hrvaškega mejnega prehoda Rupa nekaj motoriziranih oklepnih vozil in manjšo vojaško enoto. Kljub določilom Brionske deklaracije s 7. julija 1991 o ustavitvi vseh aktivnosti ali celo sovražnosti so pripadniki JA občasno z vozili prehajali mejno črto, in tako ustvarjali napetost. Na naši strani meje so miličniki opravljali nadzor, zaradi nenehnih provokacij pa je TO v Jelšanah namestila svojo enoto. Na razdalji dobrih sto metrov so si stali nasproti teritorialci in pripadniki JA. Zaradi napetosti bi lahko že vsaka neprevidna poteza, denimo naključna sprožitev puške, povzročila spopad. Na srečo se to ni zgodilo, vendar sem ob nekem obisku pripadnikov TO na meji lahko opazil živčnost. Strelji so namreč dobesedno viseli v zraku.

Novinarsko poročevalsko delo, zlasti oglašanje "v živo" v program Radia Koper, je zahtevalo obilo informacij in predvsem hitro odzivanje. Oba omenjena pogoja pa sta bila težko uresničljiva. Večino informacij mi je uspelo dobiti pri bolj ali manj naključnih virih, saj ni bila, vsaj v bistriški občini ne, organizirana nobena služba ali urad, ki bi novinarjem postregel s podatki. Nekaj bolj ali manj uradnih informacij o razmerah na terenu sem dobil na občinskem štabu TO v Ilirski Bistrici. Kaj pomeni takšna in drugačna informacija v posebnih okoliščinah, ni treba posebej poudarjati. Tudi pri poznejšem zbiranju gradiva in pričevanj za prispevke v knjigi *Dan prej* sem pri obrambnih strukturah naletel na zid molka, češ da niso pristojni za dajanje takšnih podatkov. Tudi milica, tedanja UNZ Postojna, nam je postregla le z minimalno količino podatkov. Druga težava, ki je spremljala moje radijsko poročanje, so bile telefonske zveze, ki so bile tedaj zelo slabe in smo morali delati po načelu znajdi se, kot veš in moreš.

In če bi na koncu ocenjeval novinarsko delo po športno, bi dejal, da nam je, zlasti še radijskim novinarjem, ki smo bili tiste dni v etru od jutra do večera, zelo zrasel "rejting". Ljudje, ki so me srečevali v tistih dneh, so me trepljali po rami, češ dobro si to in to povedal. No, kralu pa so se stvari površile na svoje mesto, naš novinarski položaj pa na predvojno stanje. Le še podobni dogodki, kot so mednarodna konferenca ali pa občasna praznovanja okroglih obletnic, obudijo spomin na vojno za Slovenijo leta 1991.

THE WAR FOR SLOVENE INDEPENDENCE IN THE ILIRSKA BISTRICA REGION

Tomo ŠAJN

Primorske novice, SI-6000 Koper, OF 12

e-mail: tomo@prim-nov.si

SUMMARY

In this article I am presenting the events occurring during the war for Slovene independence in June and July, 1991, in the region of Ilirska Bistrica, based on a concrete example and personal experience.

The territory of the Ilirska Bistrica municipality is, due to its geographical position, particular, as it is situated approximately half-way between Rijeka and Trieste, between the state frontier of Slovenia (in 1991, Yugoslavia) and Italy.

The fact that only a part of Slovenian territory between the actual Slovene-Croatian state frontier in the south and the Slovene-Italian frontier from Lazaret to Fernetiči at the time of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia belonged to the territory for which the Rijeka military corpse was responsible, is fairly well known. Thus, a superior military command with headquarters outside Slovenia was responsible for it. In Ilirska Bistrica there was an important garrison of the Yugoslav Army within which there was also a tank unit. It was the only large military formation at the time situated between Rijeka and the Italian frontier, which the Yugoslav Army, following the command of the federal executive board, intended to occupy. The occupation of this part of the Italian frontier began too early, as the commander of the Rijeka military corpse, General Marjan Čad, according to some interpretations as well as his own statements, acted prior to the federal command and directed his units towards the Italian frontier a day earlier, consequently not on June 27th, which signified (and, of course, still does) the beginning of the official aggression against Slovenia. It is also true that two mobile units left the Yugoslav army Trnovo barracks on June 26, 1991, at 13.10, both headed towards the Italian frontier: one in the direction of Ribnica and then down the Vremška dolina to Divača and finally Lipica, the other towards Podgrad, proceeding towards Kozina and the border-crossing at Krvavi potok.

In the Ilirska Bistrica region the events of the war culminated in the first days of the ten-day-war for Slovene independence, reaching its peak with the battle between the members of the Territory Defence forces and Yugoslav Army soldiers on June 27th in Koseze near Ilirska Bistrica, when two members of the Territory Defence were wounded. The main concern of those responsible in the Yugoslav Army were the communications in the direction towards Rijeka, as well as those heading towards the Italian frontier, and therefore they did everything they could to destroy the

numerous barricades which appeared during those days. It should be added that tensions and minor conflicts continued even after the negotiations and the peace treaty was signed in Brioni. The incidents mostly happened at the frontier, especially at the location of today's international border-crossing Jelšane-Rupa, where Čad's units with their provocations displayed their disregard for the frontier line of that time. The Ilirska Bistrica region was therefore quite particular, so I will focus on it in my article.

Key words: War for Slovenia, Slovenia, Ilirska Bistrica, Yugoslav People's Army, Territorial Defence, military campaigns, 1991